

Література:

1. Черниш Володимир. Питання становлення та функціонування органів нотаріату в Україні на принципах класичного нотаріату латинського типу. *Юридична Україна*. 2014. № 12. С. 35–40.
2. Фундаментальні принципи системи латинського нотаріату: URL: <http://npu.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/>
3. Шевчук Л. Український нотаріат: історичний досвід, сучасний стан та перспективи. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріал XXIII звітної науково-практичної конференції*. Львів, 2017. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2017. С. 124–128.

СПОСОБИ ЗАХИСТУ СПАДКОВИХ ПРАВ

Заїка Ю. О.

*доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

У сучасному спадковому праві існує низка проблем, що потребують вирішення, зокрема: визначення кола спадкоємців за законом і за заповітом; встановлення складу спадкового майна; поділ спадкового майна; визнання права власності на частку майна, яке заповідач заповів як своє; встановлення юридичних фактів (перебування із спадкодавцем у родинних відносинах, на його утриманні, проживання однією сім'єю); визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину; продовженням строку на прийняття спадщини; визнання недійсними взаємовиключних заповітів; виконання і розірвання спадкового договору, визнання заповіту недійсним чи частково недійсним; порядок здійснення спадкових прав, їх охорона та захист та ін. [2, р. 86].

У доктрині приватного права способами захисту цивільних прав традиційно розуміють передбачені законодавством засоби, які дозволяють припинити чи усунути правопорушення, відновити порушені права або одержати компенсацію втрат, зумовлених порушенням прав. У більшості випадків захист прав і інтересів спадкоємців у спадкових правовідносинах пов'язаний із загальним правом на захист, проте в

силу особливого правового статусу спадкоємця має свою специфіку. Особливість захисту спадкових прав полягає в тому, що право на захист виникає з моменту виникнення суб'єктивного права спадкоємця за законом чи за заповітом на спадщину виключно після відкриття спадщини, тобто, після смерті фізичної особи – спадкодавця. Саме з цим юридичним фактом пов'язана і можливість спадкоємця оспорювати складений на випадок смерті заповідальне розпорядження.

Право на прийняття спадщини є суб'єктивним цивільним правом зміст якого полягає в тому, що після відкриття спадщини у спадкоємця виникають право: прийняти спадщину або відмовитися від спадщини взагалі чи на користь конкретних спадкоємців [3, р. 169]. Окрім традиційних засобів захисту цивільних прав та інтересів судом, передбачених ст. 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), зокрема, визнання права; визнання правочину (заповіту) недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Водночас, суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках. З огляду на специфіку спадкових правовідносин (1, с. 22–24) можна вести мову і про особливі способи захисту спадкових прав, які не є властивими для інших правовідносин.

1. Усунення від права на спадкування являє собою не лише видом та формою цивільно-правової відповідальності за негідну поведінку особи, яка входить до кола спадкоємців за законом чи за заповітом, а і способом захисту майнових прав спадкоємця, який усуваючи від спадкування таку особу як негідну, збільшує розмір свої частки спадщини або взагалі набуває право на неї.

Значимо, що у ст. 1224 ЦК України йдеться про усунення особи від права на спадкування після конкретного спадкодавця, а не про позбавлення її суб'єктивного права спадкування взагалі.

2. Спадкоємець може захистити своє право на спадщину і шляхом визнання недійсною умови заповіту, виконання якої надає йому можливість отримати спадщину. Заповідач не може зобов'язувати спадкоємців не лише вчинити дії протиправні чи такі, що обмежують їх права, а й дії, що суперечать загальнолюдським правилам поведінки чи сталим звичаям. Сама умова заповіту має бути: а) визначеною за

змістом та у часі; б) правомірною; в) не обмежувати правоздатність спадкоємця; г) не суперечити нормам суспільної моралі; д) стосуватися лише тих благ, якими спадкоємець має можливість розпоряджатися самостійно; є) бути здійсненою.

3. Оскільки у ст. 1279 ЦК України законодавець надає спадкоємцям, які проживали не менше як один рік до часу відкриття спадщини разом із спадкодавцем однією сім'єю переважне право на виділ у натурі предметів звичайної обстановки та в вжитку, такі спадкоємці можуть наполягати на реалізації наданого їм права і вимагати передачі тих чи інших речей.

4. Спеціальними засобами захисту спадкових прав є і вимога спадкоємця за заповітом про зменшення розміру частки у спадщини особам, яким надано право на обов'язкову частку спадщини з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення (ст. 1241 ЦК України).

5. Серед інших характерних засобів захисту прав спадкоємців можна віднести : право на тлумачення заповіту (ст.1257 ЦК України); право вимагати додаткового строку для прийняття спадщини, якщо він був пропущений з поважної причини (ст.1272 ЦК України); право вимагати повернення майна, що перейшло як відумерле до територіальної громади і зберіглося, або ж виплати грошової компенсації (ст.1280 ЦК України).

Обрання належного і найефективнішого способу захисту спадкоємцем є запорукою успішного поновлення порушеного права.

Література:

1. Сучасні тенденції розвитку спадкового права (порівняльно-правове дослідження) : монографія /Ю.О. Заїка, Н.Б. Солтис, В.В. Проценко, Є.О. Рябоконт; відп. ред. академік НАПрН України В.В. Луць. К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України. 2015. 248 с.

2. Zaika, Yu.O. (2020). Directions of updating the inheritance legislation of Ukraine. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 27 (1), Pp. 84–99.

3. Yuri O. Zaika, Skrypnyk, V.L., Sofiiuk, T.O. Permanent inheritance as an object of civil rights : theoretical aspects / *Asia Life SciencesLife Sciences*. Issue 1, July 2020, Pages 153–170.